

МЕЖІ ЗАКОННОЇ СИЛИ СУДОВИХ РІШЕНЬ В АДМІНІСТРАТИВНІЙ СПРАВІ

У статті досліджено межі законної сили рішень суду в адміністративній справі. Запропоновано визначення поняття «межі законної сили рішення суду в адміністративній справі» та поділ меж на об'єктивні та суб'єктивні. Визначено об'єктивні та суб'єктивні межі законної сили рішення суду в адміністративній справі за кожною з його ознак, якими є обов'язковість, незмінність, невідворотність, преюдиційність, неможливість повторного звернення з аналогічним позовом та здійсненність.

Ключові слова: рішення суду, постанова в адміністративній справі, ухвала в адміністративній справі, законна сила, об'єктивні та суб'єктивні межі законної сили.

**Труш
Марта
Ігорівна,**

*аспірант кафедри
адміністративного
та фінансового права
Львівського
національного
університету
імені Івана Франка*

Судове рішення, за визначенням Пленуму Вищого адміністративного суду України, є актом правосуддя, ухваленим згідно з нормами матеріального та процесуального права і згідно з конституційними засадами та принципами адміністративного судочинства, який є обов'язковим до виконання на всій території України. Після набрання рішенням законної сили воно набуває всіх властивостей акта правосуддя – стає обов'язковим та може бути виконаним примусово. На перший погляд, рішення суду в адміністративній справі, яке набрало законної сили, набуває властивостей нормативно-правового акта (стає загальнообов'язковим), однак є актом індивідуальної дії (його обов'язковість обмежена).

У науці та судовій практиці неодноразово поставало питання співвідношення загальнообов'язковості судового рішення та обмеженості поширення його правової дії. Праці вітчизняних учених-процесуалістів, присвячені проблемі меж законної сили судових рішень в адміністративній справі, переважно мають загальний характер і стосуються цивільного чи господарського судочинства. Деякі аспекти меж законної сили судового рішення в адміністративній справі досліджувалися Е. Демським, С. Ківаловим, О. Кузь-

менком, Р. Куйбідою, Т. Коломоєць, В. Кравчуком, О. Харитоновою, М. Цурканом. Однак комплексного дослідження з цієї проблематики проведено не було.

Рішення суду є правовим актом, воно встановлює, змінює чи припиняє права та обов'язки відповідних суб'єктів. Законна сила судового рішення не є тотожною з дією нормативно-правового акта, однак вона також є правовою дією в часі, просторі та щодо певного кола осіб. Тому важливо визначити межі законної сили судових рішень в адміністративній справі та співвідношення між загальнообов'язковістю рішення та суб'єктивним обмеженням його дії.

Межі дії законної сили судового рішення можна поділити на об'єктивні та суб'єктивні. Об'єктивні межі стосуються територіального та часового поширення правової дії рішення суду. Суб'єктивні межі визначають коло осіб, на яких поширює свою дію судові рішення.

Думки науковців щодо суб'єктивних меж законної сили судових рішень розійшлися, а іноді взагалі є поларними.

Деякі вчені взагалі заперечують можливість існування суб'єктивних меж законної сили судового рішення. Так, М. Авдюков зазначив: «Законна сила поширюється на все, стосовно чого ухвалене рішення і в цьому плані (тобто в плані законної сили) не має меж». На думку автора, неправильним є розглядати загальнообов'язковість рішення і його законна силу, що має суб'єктивні межі дії в одній площині, оскільки ці категорії виключають одна одну [1, с. 188].

Подібна концепція втілена в ст. 14 Цивільного процесуального кодексу України, згідно з якою судові рішення, що набрали законної сили, обов'язкові для всіх органів державної влади й органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, посадових чи службових осіб та громадян і підлягають виконанню на всій території України, а у випадках, установлених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, – і за її межами.

Кодекс адміністративного судочинства України (далі – КАС України) у ст. 14 («Обов'язковість судових рішень») обмежується лише вказівкою про обов'язковість виконання постанов та ухвал суду в адміністративних справах, що набрали законної сили, на всій території України. Наслідок у вигляді обов'язковості для осіб, які беруть участь у справі, для їхніх правонаступників, а також для всіх органів, підприємств, установ та організацій, посадових чи службових осіб, інших фізичних осіб і належність до виконання на всій території України передбачені вже у ст. 255 КАС України. Слід зазначити, що судові рішення є обов'язковими для виконання і за межами України, якщо особи, які беруть участь у справі, перебувають в іноземній державі (наприклад, якщо рішення ухвалене щодо дипломатичного представництва України за кордоном).

Протилежну позицію свого часу займав Д. Полумордвинів, який вважав, що законна сила судового рішення має свої суб'єктивні межі, дія рішення не характеризується

загальнообов'язковістю: воно обов'язкове для сторін, третіх осіб, державних органів і посадових осіб [2, с. 172]. Тобто автор поширює правову дію судового рішення крім осіб, які брали участь у справі, не на всіх суб'єктів, що перебувають на відповідній території, а лише на державні органи та посадових осіб, навіть якщо вони не були залучені до участі у справі. Їх пов'язаність судовим рішенням автор пояснив становищем носіїв державної влади, за самою природою і призначенням якої вони не тільки пов'язані рішенням, ухваленим іменем держави, але й зобов'язані в разі потреби активно сприяти його здійсненню.

Немає єдності думок науковців і щодо об'єктивних меж законної сили судового рішення в адміністративній справі. Болгарський процесуаліст Ж. Сталев вважає, що центр уваги суду звернений тільки на спірне право, саме це право, а не мотиви рішення, визначають межі законної сили. Тобто автор обмежує сферу законної сили судового рішення тільки змістом процесуальної вимоги, втіленої в резолютивній частині рішення [3, с. 194].

Заперечуючи проти такої позиції, М. Гурвич зазначив, що за такого підходу не береться до уваги фундаментальне значення мотивів рішення суду для висновків щодо суті позовної вимоги [4, с. 170].

На нашу думку, не можна звужувати зміст законної сили рішення суду до правової дії припису, висловленого в резолютивній частині рішення, адже мотиви, викладені в рішенні суду, теж мають правову дію,

яка зокрема полягає у преюдиційності.

І. Андронов вважає неправильною саму постановку проблеми, оскільки, розглядаючи межі законної сили рішення суду, варто говорити про межі кожної з властивостей законної сили рішення суду окремо, а не законної сили в цілому, оскільки, незважаючи на їх тісний взаємозв'язок, кожна з властивостей законної сили рішення суду має свої відмінні риси та свої межі дії [5, с. 166].

Суб'єктивні межі обов'язковості як властивості законної сили рішення суду в адміністративній справі визначити досить важко. Так, якщо постановою суду скасовано або визнано нечинним рішення відповідача – суб'єкта владних повноважень, то правова дія такої постанови не обмежується лише суб'єктом владних повноважень, яким було прийнято скасоване рішення, а поширюється також на осіб, яких воно стосувалося.

Що стосується об'єктивних меж цієї властивості законної сили рішення суду, то в такому разі ситуація дещо інша. Якщо визнати відсутність об'єктивних меж обов'язковості рішення суду, що набрало законної сили, тим самим фактично визнається за рішенням сила прецеденту, оскільки якщо обов'язковість конкретного рішення буде поширюватися на всі подібні правовідносини, а не тільки на ті, які були предметом такого судового розгляду, то таке рішення фактично буде джерелом права, оскільки його положення можна буде застосовувати у розгляді інших, аналогічних цивільних справ. Однак, оскільки прецедент не є характерним для пра-

вової системи України, слід говорити про об'єктивні межі законної сили рішення суду. Ця властивість поширюється на ті правовідносини, які були предметом судового розгляду в конкретній справі і, відповідно, є предметом самого рішення суду.

Оскільки елементом незмінності рішення суду, що набрало законної сили, є неможливість подальшого оскарження рішення, то суб'єктивні межі цієї властивості визначаються колом суб'єктів, які мають право апеляційного оскарження рішення суду. Відповідно до ч. 1 ст. 185 КАС України це сторони та інші особи, які беруть участь у справі, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси чи обов'язки. Для інших осіб незмінність рішення не має значення.

Об'єктивні межі незмінності окреслюються як висновками суду стосовно спірних правовідносин, так і встановленими судом фактами, які викладено в рішенні. При цьому неможливість оспорування встановлених судом фактів і правовідносин у рамках цього процесу до вищестоящого суду – це незмінність, а неможливість оспорування таких фактів і правовідносин в іншому процесі – це преюдиційність.

Преюдиційність як властивість законної сили рішення суду також має як об'єктивні, так і суб'єктивні межі.

Об'єктивні межі преюдиції окреслюють коло фактів, які встановлено відповідним процесуальним актом і які у зв'язку з цим не підлягають повторному доказуванню. Суб'єктивні межі преюдиції визначають коло

осіб, на яких вона поширюється [6, с. 10]. На важливості дотримання суб'єктивних меж преюдиційності наголошує також В. Молчанов, який при цьому, на нашу думку, дещо звужує ці межі, вказуючи, що властивість преюдиційності мають матеріально-правові факти, зафіксовані в рішенні, якщо при цьому всі заінтересовані особи були залучені до розгляду справи [7, с. 457].

Відповідно до ч. 1 ст. 72 КАС України обставини, установлені судовим рішенням в адміністративній, цивільній або господарській справі, що набрало законної сили, не доказуються під час розгляду інших справ, у яких беруть участь ті ж особи або особа, щодо якої встановлено ці обставини. У цьому разі мають на увазі сторони та треті особи із самостійними вимогами, а також їх правонаступники.

Як бачимо, норма ст. 72 КАС України чітко розмежовує два випадки, коли виникає наслідок у вигляді преюдиційності рішення: 1) під час розгляду інших справ, у яких беруть участь ті самі особи; 2) під час розгляду інших справ, у яких бере участь та ж особа, щодо якої встановлено ці обставини. Буквальний та системний аналіз змісту норми дозволяє дійти висновку, що в разі, коли обставини встановлені рішенням суду щодо особи, вони не доказуються і в інших справах, навіть якщо в них беруть участь особи, не залучені до участі в цій справі.

Властивість виключності рішення суду, що набрало законної сили, також має свої суб'єктивні межі. Виключність рішення суду, що набрало

законної сили, діє тільки стосовно сторін і третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги чи брали участь у судовому розгляді, в якому ухвалено таке рішення, а також їх правонаступників. При цьому, як правильно зазначає О. Клинова, навіть якщо позов пред'явлено прокурором, для встановлення тотожності сторін стороною слід вважати не прокурора, а ту особу, в інтересах якої позов заявлено прокурором [8, с. 11]. Це висловлювання справедливе і щодо інших органів і осіб, яким законом надано право захищати права, свободи й інтереси інших осіб (ст. 60 КАС України).

Властивість виключності законної сили рішення суду має також і об'єктивні межі, які подібні до об'єктивних меж обов'язковості, тобто виключає можливість повторного виникнення процесу щодо тих правовідносин, суперечку про які суд вирішив і які обмежені предметом та підставами позову.

Як зазначалося вище, здійсненість (реалізованість) як властивість законної сили тісно пов'язана з властивістю обов'язковості. Проте в цих властивостях суб'єктивні межі дії є різними.

Якщо загальнообов'язковість рішення в силу положень закону, які впливають із владного характеру рішення як акта, що реалізує судову владу, не має суб'єктивних меж, то властивість здійсненості (реалізованості) такі межі має. Було б неогрунтованим поширювати дію реалізованості рішення суду, яке набрало законної сили, на всіх осіб без винятку, включаючи тих осіб, які не брали участі у справі і яких не зачі-

пають владні приписи, що містяться в рішенні.

Відповідно суб'єктивні межі власності реалізованості окреслюються особами, які брали участь у справі, а також органами державної влади, органами місцевого самоврядування й іншими організаціями, що відповідають за реалізацію приписів, які містяться в рішенні суду.

Законна сила рішення поширюється лише на ті правовідносини і юридичні факти, які були встановлені судом під час вирішення справи. На всі інші відносини, які не входять до предмета рішення, а також на фактичні обставини, що виникли після ухвалення рішення, його законна сила не поширюється.

Суб'єктивні межі дії законної сили рішення визначаються колом осіб, які беруть участь у справі: на сторони, третіх осіб – як тих, що заявляють, так і тих, що не заявляють самостійних вимог на предмет спору. Законна сила рішення суду поширюється також і на правонаступників сторін.

Список використаних джерел:

1. Авдюков М. Г. Судебное решение / М. Г. Авдюков. – М.: Госюриздат, 1959. – 192 с.
2. Полумордвинов Д. И. Законная сила судебного решения / Полумордвинов Д. И. – Тбилиси: Изд-во Акад. наук Груз. ССР, 1964. – 190 с.
3. Сталев Ж. Сила на пресъденото нещо в гражданския процес / Ж. Сталев. – София, 1959. – 198 с.
4. Гурвич М. А. Решение советского суда в исковом производстве / М. А. Гурвич. – М.: ВЮЗИ, 1955. – 126 с.
5. Андронов І. В. Рішення суду першої інстанції в цивільному процесі Укра-

їни: дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / І. В. Андронов. – Одеса, 2008. – 193 с.

6. Резник Г. Внутреннее судебное убеждение и преюдиция / Г. Резник // Советская юстиция. – 1971. – № 7. – С. 10–11.

7. Гражданский процесс : учебник. 2-е изд., перераб. и доп. / под ред. М. К. Треушникова. М.: ОАО «Издательский Дом “Городец”», 2007. – 784 с.

8. Клинова Е. В. Исключительность как свойство законной силы судебных решений / Е. В. Клинова // Арбитражный и гражданский процесс. – 2004. – № 9. – С. 9–14.

Труш М. И. Пределы законной силы судебных решений по административному делу.

В данной статье исследованы пределы законной силы решений суда по административному делу. Предложено определение понятия «пределы законной силы решения суда по административному делу» и разделение границ на объективные и субъективные. Определены объективные и субъективные пределы законной силы решения суда по административному делу по каждому из его признаков, которыми являются обязательность, неизменность, неотвратимость, преюдиция, невозможность повторного обращения с аналогичным иском и осуществимость.

Ключевые слова: решение суда, постановление по административному делу, определение по административному делу, законная сила, объективные и субъективные пределы законной силы.

Trush M. I. Limits of court decision's legal force in administrative cases.

This article deals with the limits of legal force of court decisions in administrative proceedings. The author proposed the definition of «limits of legal power of court decision in administrative proceedings» and the division of boundaries on objective and subjective. Also the author defined objective and subjective limits of legal power of court decision in an administrative case for each of its attributes, which are mandatory, immutability, inevitability, the impossibility of re-application of the same suit and feasibility.

Subjective limits of feasibility are outlined by the properties of persons involved in the case and the state authorities, local authorities and other organizations responsible for the implementation of the requirements contained in the judgment. Legitimate power of decision is applied only to those matters and legal facts that have been established by the court in deciding the case. Decision's legal power does not apply to all other relationships that were not the subject of the decision and the actual circumstances arising after the decision.

Subjective limits of legal power of decision are determined by number of persons involved in the case: the parties, third parties, both those that claim and those that do not claim independent demands on the subject of the dispute. Legal force of the judgment is also applied to the successors of the parties.

Key words: court decision, ruling in an administrative case, the decision in the administrative case, legal force, objective and subjective limits of legal force.

Стаття надійшла до редакції 23.02.2015